

УДК: 338.24

Колісниченко П.Т.
кандидат економічних наук,
науковий співробітник
Уманського державного педагогічного університету

ЗАГРОЗИ, РИЗИКИ ТА НЕБЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджено підходи до визначення термінів «загроза», «ризик» та «небезпека». Зазначено, що під впливом загроз і ризиків підприємство змушене постійно навчатися і вдосконалювати свої захисні механізми в системі економічної безпеки.

Ключові слова: загроза, ризик, небезпека, система, економічна безпека, підприємство.

Колісниченко П.Т. УГРОЗЫ, РИСКИ И ОПАСНОСТИ В СИСТЕМЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье исследованы подходы к определению терминов «угроза», «риск» и «опасность». Отмечено, что под влиянием угроз и рисков предприятие вынуждено постоянно учиться и совершенствовать свои защитные механизмы в системе экономической безопасности.

Ключевые слова: угроза, риск, опасность, система, экономическая безопасность, предприятие.

Kolisnichenko P.T. THREATS, RISKS, DANGERS IN THE SYSTEM OF ENTERPRISE ECONOMIC SECURITY

The article dwells on the approaches to the definition of «threat», «risk», «danger». It is noted that under the influence of threats and risks, the enterprise is forced to constantly learn and improve its protective mechanisms in the system of economic security.

Keywords: threats, risks, dangers, system, economic security, enterprise.

Постановка проблеми. Надійне забезпечення безпечного функціонування в сучасних умовах є проблемою для всіх організацій незалежно від форм власності та виду діяльності. Необхідно відзначити, що ринкова економіка та жорстка конкуренція є базовим джерелом виникнення ризиків, загроз, небезпек та непередбачуваних ситуацій. Загрози, ризики та небезпеки в діяльності суб'єктів господарювання висувають нові вимоги до побудови та організації діяльності систем їх безпеки, а рівень економічної безпеки характеризує здатність суб'єктів господарювання протистояти їй загрозам у довгостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що дослідженню сутності та взаємозв'язку понять «ризик», «небезпека», «загроза», а також їх впливу на підприємницьку діяльність приділено багато уваги як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями, зокрема, вивченням цих питань займалися О. Барановський, Т. Васильців, В. Геєць, В. Кузнецов, Д. Зеркалов, М.Зубок, Є. Олейніков, М. Куркін. Однак, незважаючи на численні проведені дослідження, нині не існує єдиної думки щодо сутності та взаємозв'язку таких економічних категорій, як «загроза», «ризик» та «небезпека».

Мета статті полягає в уточненні сутності понять ризику, загрози, небезпеки та виявленні їх взаємозв'язку із системою економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мінливність зовнішнього середовища висуває більш жорсткі вимоги до системи економічної безпеки підприємства. Така система повинна враховувати наявні загрози, ризики та небезпеки, а також прогнозувати потенційні для мінімізації їх негативних наслідків.

Дослідження особливостей управління економічною безпекою підприємства потребує розмежування понять «загроза» та «небезпека», оскільки поняття «економічна безпека підприємства» пов'язане із захищеністю від загроз. Проведені дослідження показали, що поняття «загроза» є близьким за сутністю і рівнем впливу на об'єкт загрози до терміну «небезпека».

Незважаючи на досить часте застосування такого поняття, як «загроза», у наукових та професійних

колах існує досить багато точок зору щодо визначення його суті та об'єктивного розуміння (табл. 1).

Майже всі вчені сходяться на думці, що загрози – це події, які спричиняють шкоду або порушення нормального функціонування підприємства і, як наслідок, є причиною збитків та які виникають під дією певних чинників (зовнішніх та внутрішніх), тому потребують комплексу заходів із боку підприємства для їх нейтралізації та усунення.

В економічній літературі разом із поняттям «загроза» використовують такі поняття, як «ризик» та «небезпека», вони є досить близькі за змістом, однак отожднювати їх не варто.

Під небезпекою на рівні підприємства слід розуміти об'єктивно наявну можливість негативного впливу на його функціонування, внаслідок чого йому може бути заподіяна шкода, яка навіть може призвести до кризового стану. Відповідно, безпека – це такий стан підприємства, за якого підприємство здатне зберегти рівень розвитку під впливом руйнівного внутрішнього або зовнішнього середовища, стан захищеності підприємства від негативного впливу певних чинників внутрішнього і зовнішнього характеру [15].

Із поняттями «безпека» та «небезпека» формується зміст поняття «загроза», як дії дестабілізуючих природних факторів і/або суб'єктивних, пов'язаних із недобросовісною конкуренцією і порушенням законів і норм, що може спричинити потенційні або реальні втрати для підприємства.

Основними причинами виникнення загроз економічній безпеці можуть бути: недостатня адаптація окремих підприємств до умов ринку, що постійно змінюються; загальна неплатоспроможність організації; споживчий менталітет значної кількості громадян; низький рівень трудової дисципліни та відповідальності працівників; недостатнє правове регулювання певних видів діяльності; низький професійний рівень частини керівного складу і працівників та ін. [16, с. 24].

Важливим методологічним положенням є визначення сутності і походження *джерел небезпеки* (загрози, ризику). Джерелом загроз є певні негативні чинники й умови функціонування фінансової системи підприємства, це може бути як один чинник

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «загроза»

Автор	Визначення
Г. Клейнер [1, с. 52]	Загрози як умови, які виникають або спричиняють виявлення причин загрози для стратегічних можливостей підприємства
В.Ф. Гапоненко [2, с. 93]	Загроза – це такий розвиток подій, унаслідок яких збільшується можливість або з'являється вірогідність порушення нормального функціонування підприємства та заподіяння збитків
В.Л. Тамбовцев [3, с. 4]	Загроза як зміни в зовнішньому або внутрішньому середовищі, які приводять до небажаних змін предмета безпеки (підприємства)
Е.А. Олейников, Н.В. Матвеев, А. Пекин [4, с. 10; 5, с. 62; 6, с. 23]	Загроза як найбільш конкретна і безпосередня форма небезпеки або сукупність умов і чинників, що створюють небезпеку інтересам різних суб'єктів
В. Ярочкин [10, с. 31]	Загрози як реальні чи потенційно важливі дії або умови навмисного чи випадкового (ненавмисного) порушення режиму функціонування підприємства шляхом заподіяння матеріальних (прямо або непрямо) збитків, що призводить до фінансових утрат, зокрема і до втрати вигоди
М.І. Камлик, В.П. Мак-Мак, С.П. Дубецька [8, с. 41; 9, с. 52; 10, с. 157]	Загрози – це потенційні або реальні умови, чинники чи дії фізичних та юридичних осіб, що порушують нормальний фінансово-економічний стан суб'єктів підприємницької діяльності і здатні заподіяти великої шкоди аж до припинення його діяльності
О.М. Бандурка [11, с. 10]	Загроза як потенційна можливість завдання шкоди суб'єктам господарюючої діяльності з боку окремих чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, тобто поява загрози визначає потенційну дію чинників економічних утрат для підприємства
К. Горячова [12, с. 66]	Загроза – ще одна форма небезпеки – небезпека на стадії переходу з можливості у дійсність як наявна чи потенційна демонстрація готовності: відносно суб'єктів господарської діяльності – одних суб'єктів завдати шкоду іншим або по відношенню до процесів, явищ – негативно вплинути на господарську діяльність підприємства
М.М. Єрмошенко [13]	Загроза – це конкретна і безпосередня форма небезпеки або сукупність негативних чинників та умов
Є.М. Рудніченко [14]	Загроза – це наслідок небезпеки у вигляді об'єктивізованого чинника потенційно негативної дії

(умова), так і їх сукупність. Однак джерелом загрози є не сам негативний чинник, а його деструктивна дія на можливості реалізації конкретних фінансових інтересів підприємства і забезпечення його фінансової безпеки під впливом різних факторів [15].

Усі фактори джерел небезпеки та загроз можуть бути згруповані за різними класифікаційними ознаками:

- за можливістю прогнозування (прогнозовані, непередбачені);
- за джерелом походження (об'єктивні, суб'єктивні);
- за можливістю запобігання (форс-мажорні, передбачувані);
- за ймовірністю настання (явні, латентні);
- за природою виникнення (економічні, політичні, правові, техногенні, екологічні, конкурентні, контрагентські);
- за значимістю або істотністю збитку (несуттєві, істотні, значні, катастрофічні);
- за ступенем імовірності (неймовірні, малоімовірні, ймовірні, досить імовірні, неминучі);
- за ознакою їх здійснення в часі (безпосередня, близька, далека);
- за ознакою їх здійснення в просторі (макросередовища, мікросередовища, внутрішнього середовища);
- за способами здійснення (промислове шпигунство, розкрадання, вербування і підкуп персоналу, психологічний вплив на персонал, технологічний доступ та ін.);
- за сферою виникнення (внутрішні фактори, зовнішні).

Поділ загроз за сферою виникнення на зовнішні та внутрішні є найбільш поширеним, його підтверджують і розглядають усі науковці.

До зовнішніх (екзогенних) факторів виникнення небезпеки належать такі, які підприємство не має

можливості заздалегідь спрогнозувати, а тому і вплинути на них. Внутрішні (ендогенні) фактори, як правило, залежать від форм, методів та організації діяльності підприємства [17]. Загальну сукупність зовнішніх чинників виникнення небезпеки на підприємстві пропонується поділити на такі групи: міжнародні, національні, ринкові, тобто такі, які найбільше впливають на фінансову діяльність підприємства в просторі і часі. Водночас внутрішні фактори, що спричиняють виникнення небезпеки на підприємстві, можна поділити на конкурентні, організаційні, ресурсні, маркетингові та фінансові.

Зазначимо, що, оскільки в основі виникнення небезпеки в процесі функціонування підприємства лежить непрофесійна реакція менеджменту підприємства на мінливість зовнішнього середовища та застарілість технологій, що використовуються для виробництва продукції, пропонується до цієї класифікації додати групу управлінських, інформаційних та інноваційних чинників. Своєю чергою, у кожній групі чинників, що впливають на діяльність підприємства, виокремлюються фактори, що спрацьовують в кожному разі вибірково.

Загальна сукупність факторів, що спричиняють виникнення небезпеки на підприємстві, включаючи запропоновані автором, наведена в табл. 2

Зазначимо, що в системі економічної безпеки підприємства найважливіше місце займають фактори внутрішнього порядку, такі як стадія життєвого циклу підприємства, оскільки фінансові результати підприємства, а також його платоспроможність є основними критеріями ефективності управлінських рішень та критеріями рівня економічної безпеки підприємства, а побудована крива стадії життєвого циклу повною мірою може бути джерелом інформації, на підставі якої розроблятимуться заходи щодо забезпечення фінансової безпеки на підприємстві.

Крім того, великий вплив на діяльність підприємства мають такі фактори, що не враховувалися раніше:

Таблиця 2

Класифікація факторів виникнення фінансової небезпеки

Класифікаційна ознака	Фактор
<i>Зовнішні фактори</i>	
<i>Загальноекономічні</i>	рівень циклічності економічного розвитку; трансформаційні процеси в банківській системі; нерозвиненість міжнародного торговельного права
<i>Стабільність міжнародної політики</i>	зниження можливості укладання міжнародних угод; неможливість утворення вільних економічних зон, зон вільної торгівлі; несприятливі тарифні узгодження; неефективний міжнародний маркетинг; несприятливий міжнародний інвестиційний клімат; невідповідні міжнародні угоди
<i>Міжнародна конкуренція</i>	неможливість організації спільних підприємств; нерозвиненість ліцензійної торгівлі; фінансова неспроможність іноземних партнерів; утрата стратегічних зон господарювання; рішення або дії з боку окремих іноземних держав
<i>Політичні</i>	стагнація або кризовий стан фінансової системи; недосконалість господарського законодавства, його нестабільність; політична нестабільність; принципи земельної політики держави
<i>Економічні</i>	недосконалість механізмів формування економічної політики держави; неефективність запроваджених реформ; рівень соціально орієнтованої економіки; наявність економічної злочинності та корупції; фінансові втрати в результаті збільшення масштабів і поглиблення соціальної напруженості у сфері економічних відносин; високий рівень податкових ставок; коливання курсу валют; рівень інфляції; девальвація національної грошової одиниці; нерозвиненість фінансової інфраструктури; дефіцит або відсутність власних природних ресурсів; енергетична залежність
<i>Правові</i>	рівень правових основ підприємництва; недосконалість нормативно-правових актів монетарної та фіскальної політики; рівень регулювання валютної та митної політики
<i>Науково-технічні</i>	розвиток науково-технічного прогресу; інноваційність конструкцій та технологій; техніко-технологічний уклад вітчизняних підприємств; рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції
<i>Економічні</i>	рівень витрат виробництва; рівень якості сировини та матеріалів; захоплення вітчизняних ринків збуту виробниками інших країн; низька купівельна спроможність населення; недоступність кредитних ресурсів; рівень інфляційних процесів; рівень експортно-імпоротної політики; недосконалість регіональної підприємницької політики
<i>Внутрішні фактори</i>	
<i>Ресурсні</i>	незадовільний техніко-технологічний рівень виробництва; високий рівень та неоптимальна структура витрат; незавантаженість виробничих потужностей; рівень використання обігових коштів
<i>Організаційні</i>	форма власності підприємства; адаптованість підприємства до зовнішнього середовища; рівень диверсифікації виробництва; відсутність або неефективність фінансового планування та контролю
<i>Конкурентні</i>	невідповідність місії та цілей фінансової безпеки розвитку підприємства; стадія життєвого циклу підприємства; невизначені традиції, репутація, імідж; частка ринку
<i>Маркетингові</i>	невідповідність стратегії маркетингу ринкової ситуації; обмежена товарно-асортиментна політика; необґрунтована цінова політика; низька конкурентоспроможність продукції; відсутність або неефективність маркетингових комунікацій; неефективна збутова політика; високий рівень збутових витрат
<i>Фінансові</i>	незадовільна структура балансу; неефективне управління активами та капіталом; ризикова політика фінансування; незбалансованість грошових потоків; неефективна політика використання прибутку; недиверсифікована фінансова діяльність; високий рівень ризику портфеля фінансових інвестицій; зменшення рентабельності інвестиційних проектів; відсутність або недостатній обсяг резервних та страхових фондів; неефективна робота з дебіторами; неефективна кредитна політика підприємства
<i>Управлінські</i>	неефективна організаційна структура управління; низька кваліфікація управлінського персоналу; відсутність належної мотивації працівників; прийняття необґрунтованих управлінських рішень; зосередження управління і права власності в одних руках; низький рівень культури управління; рівень організаційних та творчих здібностей працівників; неефективна система стратегічного та поточного управління; нечітка або нерозроблена система відповідальності керівників та працівників

рівень та ефективність фінансово-економічної політики держави; політична нестабільність; наявність кризи в інших країнах; помилки та зловживання в управлінні фінансовою системою держави; низький рівень соціально орієнтованості економіки; міжнародна політика щодо країни та її стабільність; зростання економічної злочинності та корупції; інфляційні процеси; руйнування ринку; зростання фінансових утрат у результаті збільшення масштабів і поглиблення соціальної напруженості у сфері економічних відносин; відсутність розвитку ринку страхових послуг; життєвий цикл підприємства; відсутність ефективних методів стимулювання праці; неврахування фінансових ризиків; енергетична залежність від інших країн світу; відсутність стратегічного управління та відсутність культури управління на підприємствах.

З огляду на вищезазначене, вважаємо, що для нейтралізації небезпечних факторів та підтримки життєдіяльності підприємства, необхідні такі умови:

– по-перше, чітке бачення стратегічної цілі подальшого розвитку підприємства;

– по-друге, інформація про поточний стан зовнішнього середовища та передбачення його можливої зміни в майбутньому, оскільки без таких знань неможливо заздалегідь передбачити вплив зовнішнього середовища на підприємство та, відповідно, розробити заходи, які можуть швидко його нейтралізувати;

– по-третє, інформація про стан та можливі зміни (відповідно до умов зовнішнього середовища) внутрішнього середовища за допомогою певних фінансових показників.

Спроможність протидіяти впливу зовнішнього середовища дає змогу трактувати безпеку як процес, який повинен включати:

– аналіз загроз негативних дій відповідно до політико-правової економічної безпеки;

– оцінку поточного стану фінансової безпеки;

– планування комплексу заходів із забезпечення фінансової безпеки;

– розроблення рекомендацій щодо їх реалізації.

Отже, забезпечення стабільності системи економічної безпеки має відбуватися шляхом підтримки

відносно постійних параметрів, які характеризують економічні інтереси підприємства, і відвернення загроз економічної діяльності. Водночас стабільність системи економічної безпеки підприємства слід розглядати у динаміці, тобто враховуючи сталі тенденції зміни параметрів економічної безпеки завдяки стійким темпам приросту власних фінансових ресурсів.

Висновки. Отже, незважаючи на відмінність підходів до визначення понять «загроза», «ризик», «небезпека», спільним для всіх є певний еволюційний складник, оскільки під впливом загроз і ризиків підприємство змушене постійно навчатися і вдосконалювати свої захисні механізми. Для своєчасного попередження та подолання цих загроз та небезпек необхідно чітко розуміння сутності поняття, взаємозв'язку категорій та їх різновидів. Ідентифікація загроз економічній безпеці підприємства дає змогу розробити конкретні заходи щодо усунення цих загроз. Перспективою подальших досліджень є формування та реалізація заходів щодо забезпечення економічної безпеки підприємства, оскільки існування ефективної системи економічної безпеки підприємства залежить не тільки від можливості протистояти загрозам, а й від гнучкості системи і гармонізації інтересів суб'єкта господарювання із зовнішнім середовищем

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Клейнер Г.Б. Предприятия в нестабильной экономической среде: риски, стратегии, безопасность : [учебник] / Г.Б. Клейнер, В.Л. Тамбовцев, Р.М. Качалов. – М. : Экономика, 1997. – 288 с.
2. Гапоненко В.Ф. Экономическая безопасность предприятия: подходы и принципы / В.Ф. Гапоненко, А.А. Безпалько, А.С.Власков. – М. : Ось-89, 2006. – 208 с.
3. Тамбовцев В.Л. Объекты экономической безопасности России / В.Л. Тамбовцев // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 45–54.
4. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / Под ред. Е.А. Олейникова. – М. : ИнтелСинтез, 1997. – 288 с.
5. Матвеев Н.В. Экономическая безопасность предприятия : дис. ... канд. экон. наук / Н.В. Матвеев. – М., 1999. – 224 с.
6. Пекин А. Экономическая безопасность предприятий как экономико-правовая категория / А. Пекин // Экономист. – 2007. – № 8. – С. 23–25.
7. Ярочкин В.И. Предприниматель и безопасность : Ч. 2. / В.И. Ярочкин. – М. : Экспертное бюро, 1994. – 112 с.
8. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект / М.І. Камлик. – К. : Атіка, 2005. – 432 с.
9. Мак-Мак В.П. Служба безопасности предприятия как субъект частной правоохранительной деятельности : дис. ... канд. юрид. наук / В.П. Мак-Мак. – М., 2003. – 210 с.
10. Дубецька С.П. Економічна безпека підприємств України / С.П. Дубецька // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України : зб. матер. наук.-практ. конф. (Київ, 16–17 травня 2001 р.). – К. : Європ. ун-т, 2003. – С. 146–171.
11. Основы экономической безопасности : [підручник] / О.М. Бандурка [та ін.]. – Харків : Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.
12. Горячова К. Финансовая безопасность предприятия. Суть и место в системе экономической безопасности / К. Горячова // Экономист. – 2003. – № 8. – С. 65–67.
13. Ермошенко М.М. Финансовая безопасность государства: национальные интересы государства, реальные угрозы, стратегия обеспечения / М.М. Ермошенко. – К. : КНТЕУ, 2001. – 309 с.
14. Рудніченко Є.М. Загроза, ризик, небезпека: сутність та взаємозв'язок із системою економічної безпеки / Є.М. Рудніченко // Економіка Менеджмент Підприємництва. – 2013. – № 25(1). – С. 188–195.
15. Коломієць Г.М. Категорія «ризик» в дискусії сучасної економічної теорії / Г.М. Коломієць, Ю.Г. Гузненков // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Економічна серія. – 2010. – № 921 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/6831/2/Kolomiets.pdf>.
16. Економічна безпека суб'єктів підприємництва : [навч. посіб.] / За заг. ред. проф. М.І. Зубка. – К., 2012. – 226 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ifsa.kiev.ua/files/ekonomsec.pdf.
17. Орлов П.І. Основы экономической безопасности фирмы : [навч. посіб.] / П.І. Орлов, В.Є. Духов. – Х. : Прометей-Прес, 2004. – 284 с.